

Török források Fázil Ahmed pasa nagyvezír 1664. évi hadműveleteiről

A magyar történetírás Köprülüzáde Fázil Ahmed pasa 1664. évi hadjáratát elsősorban Zrínyi-Újvár ostroma és a szentgotthárdi csata fényében értékeli, mintha a törökök pusztán az ostromlott Kanizsa és a hatalmas problémát jelentő Zrínyi-Újvár elfoglalásának érdekében szálltak volna táborba.¹ Az oszmán forrásokból azonban egy merőben másféle kép bontakozik ki, a következőkben ennek a tanulságait kívánom ismertetni, különös tekintettel a nagyvezír előtt álló választási helyzetekre és ezekben Zrínyi Miklós szerepére.²

Az 1663. évi harci események oszmán szempontból régen várt áttörést hoztak: sikerült bevenniük Érsekújvárt és annak környezetét, Lévát, Nyirtát, Surányt. Ezzel a hódoltság közvetlen befolyási övezetét a Vágig tolták előre, a királyság fővárosa, Pozsony pedig alig néhány órányi távolságra, 50 km-es közelségbe került. Újra török kézre került a nógrádi-gömöri régió is. Így a Magyar Királyság tulajdonképpen a Kárpátok déli előhegyeinek nyúlványaihoz szorult vissza, a nyugat-magyarországi területek és a felső-magyarországi vármegyék közötti kapcsolattartás pedig igen nehézé vált. Az ország területe kis híján kettészakadt, ami hosszabb távon kedvezett volna a törökök által is bátorított szeparatista törekvéseknek és egy felső-magyarországi királyság létrejöttének. E tényen az sem változtatott sokat, hogy a déli fronton Zrínyi Péter Otocsácnál megverte Csengizáde Ali pasa seregeit 1663 késő őszén. A helyzetet tovább súlyosbította, hogy Fázil Ahmed pasa nagyvezír nem vonult haza csapataival, hanem az észak-balkáni térségben és a hódoltságban teletette seregét, saját főhadiszállása Belgrádban volt.³ Ezzel egyértelművé tette, hogy az 1664-es hadi idényt is a hódoltságban kívánja tölteni, és korán szándékszik megkezdeni a hadműveleteket. Mindez magyar szempontból semmi jót nem ígért.

A Zrínyi Miklós és Julius Hohenlohe gróf által vezetett, a bécsi haditanács támogatásával végrehajtott téli hadjárat erre a helyzetre reagált. Zrínyi egyrészt a Kanizsa körüli blokádot vonta még szorosabbra: Berzence, Segesd és Babócsa elfoglalásával szinte gyűrűvé alakítva azt. Másrészt „Törökország elpusztításával” mindenképpen érzékeny veszteségeket okozott,⁴ az eszéki híd felégetésével pedig nem kevés munkát adott az oszmán hadvezetésnek. Arra persze aligha számíthatott, hogy az átkelő elpusztításával komoly mértékben

¹ A kérdéssel hatalmas szakirodalom foglalkozik, itt csak néhányat említünk: *Rónai Horváth* 1891.; *Perjés* 1965.; *Perjés* 1989. Legújabbban: *Kelenik* 2012.

² A hadjárat szempontjából használható török történetírók rövid életrajzát közzétettem, valamint munkáik összefüggéseit korábban elemeztem: *Sudár* 2012b.

³ A telelésre: *Fekete* 1993. 251.; *Gökçek* 2006. 185.

⁴ *Pálffy* 2004.

késleltetheti a nagyvezír felvonulását (sokkal inkább saját hadjáratát fedezhette vele),⁵ de mint a tavaszi események megmutatták, kellemetlen helyzetbe hozhatta az oszmán hadvezetést: a lassan készülő híd ténylegesen korlátozta Fázil Ahmed cselekvési lehetőségeit. A Dél-Dunántúl letarolása ugyanakkor valószínűleg nem a nagyvezírnek szólt, akiről sejteni lehetett, hogy északra kíván indulni. Úgy vélem, a valódi üzenet a kanizsai pasa felé irányult. 1664 nyarára a tartományi központ ugyanis rendkívül nehéz helyzetbe került. Lassan elkezdett beérni Zrínyi stratégiája. A Kanizsa ellen vetett végvárrendszer, Kiskomárom és Zrínyi-Újvár ugyanis hatékonyan szigetelték el a török fővárat, amelynek ellátása egyre nehézkesebbé vált. Ebből a szempontból nézve a Dél-Dunántúl nem a nagyvezír előtere, felvonulási terepe, hanem Kanizsa hátsországa volt. (Igaz, egy esetleges ostrom során az elpusztított terület a felmentő sereget is hátráltathatta.)

Bár információink némiképp ellentmondásosak, de úgy tűnik, hogy a régiót ebben az időben Jakováli Haszan pasa irányította.⁶ Ő remekül kiismerte magát a terepen, hiszen valószínűleg ez volt a szülőföldje, és az 1630-as években már közel 10 évig viselte a kanizsai pasa címét is. De ami még ennél is fontosabb: nem egy elszigetelt végvidéki főemberről volt szó. Haszan az 1640-es években eltűnik a hódoltságból, de az 50-es évek végén újra előkerül, méghozzá Isztambulban, mint a szorongatott Köprülü-párt megbízható embere. (Köprülü Mehmed 1656. szeptemberi hatalomra kerülésére hajlamosak vagyunk úgy gondolni, mint ami egy csapásra megváltoztatta az Oszmán Birodalom történetét. A valóságban nem így volt: Mehmednek 1659 nyaráig keményen meg kellett harcolnia a pozíciójáért, többször csak egy hajszál választotta el a leváltástól vagy a haláltól.)⁷ Akkor is kitartott a nagyvezír mellett, amikor az közel állt a bukáshoz: 1658-ban, Abaza Haszan felkelése idején. Hatékony ellenakcióival – Ankara bevételével – pedig hozzájárult, hogy a lázadást végül is vérbe fojtsák.⁸ Köprülü Mehmed ugyan kemény kézzel torolta meg az ellene elkövetett lázadást, de a hozzá hűségesekeket számontartotta. Éppen az 1658-as válság az, amely során az új, Köprülükhöz hű tábor összekovácsolódott: ennek a része volt Jakováli Haszan pasa is. Hűségének meg is lett a jutalma, előbb Ankarában bég, majd a keleti végeken, Adanában lett pasa.⁹ Innen szólították hadba már 1660-ban a hódoltságba. 1663 nyarán lett Kanizsa beglerbége, s biztosan számíthatott a fiatalabbik Köprülü, Fázil Ahmed támogatására is. (És valóban, az első vész hírekre a tél közepén mozgósították a hódoltsági török erőket, hogy felmentsék az ostromlott Pécsét.)

Zrínyi támadásai¹⁰ bár bosszantók voltak – de mégsem nagyon befolyásolták a nagyvezírt: a Duna mellett északra készült. A török krónikairódalom úgy tudja, hogy Fázil Ahmed Győr és Mosonmagyaróvár bevételét tervezte.¹¹ Ennél sokkal fontosabb azonban, hogy a hadjárat előkészítése, a logisztika kiépítése is észak felé mutatott. (Márpedig a törökök köztudottan jól készítették elő hadműveleteiket. Az ellátási rendszer kiépítése pedig

⁵ *Perjés* 1989. 81–83.

⁶ Mehmed Halife szerint 1663. július 1-jén (zilkáde 25-én) nevezte ki Fázil Ahmed pasa nagyvezírt az eszéki táborban kanizsai pasává, és rögtön útnak is indította 12 ezer emberrel a székhelyére. *Oral* 2000. 89. Életrajzát lásd: *Sudár* 2006. 27–34. Jakováli és Jentür Haszan azonosítására: *Sudár* 2012c. 109.

⁷ Erről: *B. Szabó* – *Sudár* 2013. 972–991.

⁸ A török krónikákban Nejzen Haszan pasa néven szerepelt. *Evliyâ* 2006, 343. 1658-ban az ankarai bégséget kapta meg (*Silahdâr* 1928. 139., 144–145.; *Gökçek* 2006. 88.)

⁹ *Evliyâ* 2002. 33., 35., 40., 43., 48.

¹⁰ *Perjés* 1965. 362–366.

¹¹ Nihádi: Győr. Lásd: *Özkasap* 2004. 53. Szilahtár Mehmed: Győr és Óvár. Lásd: *Silahdâr* 1928. 338.

szépen mutatta a csapás tervezett irányát is, ahogy erre legutóbb Hadnagy Szabolcs kutatásai rámutattak.¹²) Fázil Ahmed pasa nagyvezír parancsai egyértelműen a Budáig vezető út biztosításáról rendelkeztek, a hadianyagot is oda küldte előre. Elgondolkodtató, hogy már márciusban rendelkezett az esztergomi híd felépítéséről és őrzéséről, majd az ottani gabonakészlet újvári elhelyezéséről.¹³ Újvárat pedig nemcsak saját pasája – Kurd – védte, hanem oda volt rendelve Szári Hüszejn budai beglerbég is, minden bizonnyal a terület fokozott veszélyeztetettsége miatt, de talán az újabb hadjárat előkészítésének céljából is. Nem lehetetlen tehát, hogy a nagyvezír éppen Érsekújvárat tekintette hadműveleti bázisnak, és innen kívánt tovább lépni.

A császári hadvezetés a szorongatott helyzetben egy megosztott erőkkal operáló stratégia mellett döntött.¹⁴ A főerőkkel Montecuccoli Mosonmagyaróvárnál állt, és Bécs előterét védte, De Souches északról készült támadásra, Zrínyi és Hohenlohe pedig délről. A nagyvezír még át sem kelt a Dráván, amikor De Souches ostrom alá fogta, majd bevette Nyitrát (április 15. – május 3.), Zrínyiék pedig – egyébként jókora késedelemmel – Kanizsát kezdték vívni (április 30.-tól). Bár Fázil Ahmed folyamatosan kapta a veszjelzéseket,¹⁵ mégis lassan mozdult meg a belgrádi táborból. Egyrészt későbbre hirdette meg a gyülekezőt (május 6.),¹⁶ így csapatai még úton voltak: a keresztények tehát megelőzték a nagyvezírt. Másrészt az eszéki híd újjáépítése sem volt még kész, dacára az egyre súlyosabb fenyegetéseknek.¹⁷ Zrínyi téli akciója tehát máris eredményt hozott.

Amikor Kanizsa ostroma megkezdődött, Jakováli Haszan segítséget kért, majd két héttel később megismételte azt.¹⁸ Fázil Ahmed Eszéknél haditanácsot tartott valamikor május 14–16. között. Két választási lehetősége volt: vagy Kanizsát, vagy Újvárt támogatja meg felvonuló seregével. Előbbi kiesett a tervezett hadjárat útvonalából, utóbbi viszont éppen útba esett. De míg Újvár jól el volt látva élelmiszerrel és katonával, ráadásul maga a budai pasa őrizte, addig Kanizsa évek óta szűkölködött, és környékét sorozatos támadások érték. Továbbá Kanizsa elvesztése után a keresztények előtt nyitva állt volna az út a Dunáig, ami pedig a hódoltság gerincét jelentette. Ráadásul, mint azt a téli események megmutatták, Kanizsa esetleges elfoglalása után a keresztények elpusztíthatták volna az eszéki hidat,

¹² Hadnagy 2016.

¹³ Parancs, 1664. április 17–26.: Az esztergomi raktárakból a kincstári gabonát vigyék át Újvárra. *Fekete* 1993. 275., 277.

¹⁴ A többfrontos harc lehetőségéről: B. Szabó 2011.

¹⁵ Zrínyi és Hohenlohe Kanizsa elleni készülődéséről már április 14.-én hír érkezett a nagyvezírhez a Pozsegán álmásozó Kaplan Musztafától. *Silahdâr* 1928. 321. Két nappal később a Szigetváron telelő Gürdzsi Mehmedtől jöttek vész hírek. *Silahdâr* 1928. 322. Május 2-án már a Kanizsát védő Jakováli Haszan pasa írt segélykérő levelet az ostrom megkezdésének hírével. *Silahdâr* 1928. 327. Szintén április közepén érkeztek az első hírek Nyitra ostromáról is. *Fekete* 1993. 276–277.

¹⁶ A nagyvezír a zimonyi táborból Hizir napján, azaz május 6-án szándékozott megindulni. *Fekete* 1993. 275.

¹⁷ 1664. március 19–27. közötti parancs: a híd legyen kész április 11-re. *Fekete* 1993. 266. Később (április 7–16. között) az időpontot április 27-ig tolták ki, a késlekedés okozóit kivégzéssel fenyegették. *Fekete* 1993. 272. 1664. április 16-án a híd védelmére és befejezésére kirendelt Kibleli Musztafa pasa jelentette, hogy a híd félig van kész. *Silahdâr* 1928. 322. A munkát végül is Iszmail pasa vezetésével fejezték be, és összesen 75 napig tartott. *Özkasap* 2004. 53.

¹⁸ Jentür Haszan levele a támadásról május 2-án érkezett a nagyvezír táborába. *Silahdâr* 1928. 327. A pasa újabb hírvivője május 17-én érkezett a siklósi táborba. *Silahdâr* 1928. 331.

ami viszont veszélyeztethette volna a muszlim csapatok visszavonulását.¹⁹ Mindezek fényében a nagyvezír úgy döntött, hogy gyors menetben Kanizsához vonul, minden bizonynyal azzal a kitételrel, hogy a déli keresztény hadsereg legyőzése után északnak fordul, és az eredeti hadicélok közelébe ér. Addig is az északi hadszínteret a Budán gyülekező helyi erők biztosították: az egri, a temesvári, a váradi és a fehérvári csapatokat, valamint a tatárok egy részét a jali agával Ahmed pasa nagyvezír már április 17–26. között Újvárra rendelte. (Különböző okok miatt ez a koncentráció csak hónapokkal később valósult meg.)²⁰ Mindazonáltal a nagyvezír nem gondolkodott a hadjárat főirányának megváltoztatásában: nehéz felszerelését a dunai hajókon hagyta, a sereg csak a legszükségesebb mállával fordult nyugatnak.²¹ Mindez fordulópontot jelentett a hadjárat történetében: a török hadsereg letért tervezett útvonaláról, s háta mögött hagyta azt a logisztikai rendszert, amely ellátását biztosíthatta volna. Másképpen fogalmazva: a keresztények átvették a kezdeményezést, immár nem a török nagyvezír volt az, aki az események menetét meghatározta, csak reagált az őt ért kihívásokra. Ez óriási minőségi különbséget jelentett, s meghatározta az egész hadjáratú idényt. Zrínyi tehát Kanizsa elleni szívós fellépésével végül is – valószínűleg akarata ellenére – kisiklatta a nagyvezír hadjáratát.

Köprülüzáde Fázil Ahmed nagyvezír május 25-én már Szigetvárnál állt, június 3-ára pedig Kanizsára ért. Közeledésének hírére a keresztény sereg június 2-án visszavonult Zrínyi-Újvár és a Mura mögé. A korábban elfoglalt várakat, Babócsát, Berzencét, Segesdet már korábban, május 29. – június 1. között kiürítették és felgyújtották. A nagyvezír ezzel elsődleges célját, Kanizsa felmentését elérte, de a keresztény sereg lényegében veszteségek nélkül vonult vissza. Fázil Ahmed tehát nem fordulhatott vissza, s nem vonulhatott északra sem, hiszen nem hagyhatta a keresztény erőket a háta mögött. Ráadásul a császári sereg egyre nőtt, hiszen iderendelték Montecuccolit is, így lassan ez a seregtest lett a Magyarországon operáló Habsburg-hadsereg főereje: ennek megverése békére kényszeríthette volna a Habsburgokat. Fázil Ahmed aligha tehetett mást: megpróbálta csatára kényszeríteni a császári erőket. Június 5-én már maga is a Mura menti török táborban tartózkodott. Elsődleges célja Zrínyi-Újvárnál nem az erősség ostroma, hanem a Murán való átkelés és a nyílt ütközet kirobantása volt. Erre szolgált az első török tábor elhelyezése, és a túlpárti keresztény állások ellenében telepítették az első ütegeket is. Maga Zrínyi-Újvár valójában nem érdekelte a nagyvezírt, ostromával nem foglalkozott. (Persze a túlpárt megszerzése magával vonta volna a vár elestét is.) Fázil Ahmed céljai elérése érdekében megpróbált a Mura déli partján egy hídfőállást kiépíteni, ezt azonban a keresztények megsemmisítették, a partot megerősítették (június 7–8.), a nagyvezír számára pedig világossá vált, hogy az átkelésre nincs módja. Ekkor határozott a rendszeres ostrom megkezdése mellett: a tábort részben áttelepítették, a janicsárság június 10-én kezdte meg a futóárkok ásását. A vár lövetését egyelőre csak hét darab, Kanizsáról hirtelenjében áthozott ágyúval kezdték meg. Bár három hét elteltével az erődítmény elesett (június 30.),²² bevétele nem oldotta meg a nagyvezír alapproblémáját, a keresztény sereg nem vált harcképtelenné, és az átkelés újabb

¹⁹ A híd esetleges újbóli megtámadása, illetve a támadás kivédése 1664 tavaszán is foglalkoztatta a török hadvezetést. Ilyen tárgyú hír érkezett a táborba április 14-én. Az épülő híd védelmére Kibelei Musztafa pasát rendelték ki. *Silahdâr* 1928. 321.

²⁰ *Fekete* 1993. 277.

²¹ *Silahdâr* 1928. 330.

²² Az ostrom török elbeszélő forrásait lásd kötetünkben: 300–321.

kierőszakolása sem sikerült (ezzel a törökök július 5-ig próbálkoztak). A várfoglalás után Fázil Ahmed egy hétig vesztegelt táborában. Ezalatt a vezérkar eldöntötte, hogy a várat nem tartják meg, ezért azonnal le is bontották azt. Csakhogy közben a keresztény sereg – immár Montecuccoli vezetésével – hátrálni kezdett.

A nagyvezír tehát újabb sikereket könyvelhetett el, de még mindig nem sikerült kiiktatnia a császári erőket. Ráadásul Kanizsa térségében sem maradhatott sokáig, hiszen az amúgy is sokat szenvedett vidék képtelen volt eltartani a sereget.²³ Zrínyi korábbi tevékenysége tehát ismét kényszerhelyzetbe hozta a nagyvezírt, aki a keresztény sereg követe és az északi előretörés mellett döntött. Először Kanizsára vonult vissza, elpusztította Kiskomáromot (július 13.), majd továbbnyomult észak felé. Sorra estek el a Kanizsa ellen vetett végvidék erősségei,²⁴ a Rába azonban megakasztotta az előretörést. 25-én Ahmed nem tudta kierőszakolni az átkelést Körmendnél, ezért gázlót keresve a folyó mellett felfelé – szándékolt haladási irányával éppen ellentétesen – indult meg. E mozdulatot azonban a keresztény fél sem nézhette tétlenül: a Rába védővonalának elvesztése súlyos következményekkel járt volna. Ezért igyekeztek ezt megtartani, a török átkelést megakadályozni. Köprülü Ahmed átkelési kísérletéből fejlődött ki azután a szentgotthárdi ütközet (augusztus 1.), amely a nagyvezír szempontjából nem vereség, hanem a döntő csata megvívási lehetőségének az elvesztése volt.²⁵ A nyilvánvaló és nem csekély veszteségek ellenére a török sereg harcképes és rendezett állapotú maradt, táborát sem hagyta el, s csak a keresztény fél távozása után, augusztus 6-án indult Körmend felé, majd 10-én aláírták a vassvári táborban a fegyverszünetet.

Ha a hadjárat ezen szakaszát vizsgáljuk, akkor azt látjuk, hogy Kanizsa felmentése után Fázil Ahmed egyetlen komoly célja a déli keresztény hadsereg csatára kényszerítése, illetve Kanizsa környékéről való elűzése volt. Röviden: Kanizsa biztosítása. Ez maradéktalanul sikerült is neki, mellesleg véglegesen elpusztította a tartományi központot szorongató harapófogó két végpontját, Kiskomáromot és Zrínyi-Újvárat. Visszaszerezte a téli hadjárat során bevett erődítményeket (Segesdet, Babócsát, Berzencét), és szétverte a Kanizsa elleni végvidék erődrendszerét. Azaz Kanizsa helyzetét hosszú távra stabilizálta, ami semmiképpen sem csekély eredmény a korábbi viszonyokhoz képest, amelyek a dél-dunántúli fővárat már-már lehetetlen helyzetbe hozták, és csak idő kérdése volt, hogy Zrínyi szívós munkával felépített „blokádjá” mikor hozza meg az eredményt.

Ennek ellenére Fázil Ahmed messze nem lehetett elégedett. Nem sikerült megvernie a keresztény seregeket, sőt igen komoly veszteségeket szenvedett. Zrínyi téli hadjárata valójában augusztusra mutatta meg igazi hatását: a török sereg teljesen kimerült, krónikus élelemhiányban szenvedett, és nem volt abban az állapotban, hogy a hadjáratot sikeresen folytathassa. A korabeli leírások – például Evlia Cselebi tudósításai az éhínségről – világosan mutatják ezt, ahogy a folytatás is. Fázil Ahmed a lehető leggyorsabban igyekezett Fehérvár és Esztergom felé, ahol komoly készletek vártak rá, az a felhalmozott élelmiszerbázis, amelyet valójában a hadjáratra szánt. Ennek hiányában került olyan helyzetbe a török

²³ A török hadsereget sújtó éhínségről Evlia Cselebi festett szemléletes képet: *Evliyâ* 2003. 11.

²⁴ A Kanizsa elleni végvidékről: *Kelenik* 1995a. 5–51.; *Kelenik* 1995c. 23–43.; *Kelenik* 2005a. 311–357. Az 1664. évi hadjárat török szemmel: *Sudár* 2012a. 103–120.

²⁵ A szentgotthárdi ütközet értéke pszichológiailag és a propaganda terén óriási volt, katonai szempontból azonban nem szabad túlértékelni. A keresztény sereg valójában a nagyvezér hadainak csak kisebb részével került szembe. Értékeléséhez: *Perjés* 1981. 117–174.

sereg, hogy nem használhatta ki pillanatnyi előnyeit. Minden további nélkül bevehették volna Észak-Dunántúl várainak egy részét, ennek ellenére még Sümeg ostromával sem foglalkoztak komolyabban. Valójában futottak az élelemért.

Pedig Köprülüzáde Ahmednek volt ideje bőven. Kanizsa felmentése és Zrínyi-Újvár ostroma ugyan sok időbe került, de a hadjáratú idény korai megkezdése miatt a késedelem nem volt végzetes. Az eszéki tábortól Szentgotthárdig két és fél hónap telt el, de a muszlim sereg közben messzire jutott nyugati irányban. Az érdemi időveszteség talán másfél hónap lehetett. Az, hogy a sereg augusztus elején Nyugat-Magyarországon állt, kiváló eredménynek tekinthető. Szülejmán szultán 1526-ban egy hónappal később, augusztus 29-én érkezett Mohácsra. 1543-ban Siklós július 7-én esett el, Esztergom ostroma július 23-án, Fehérváré augusztus végén kezdődött. 1594-ben Szinán pasa elővédje július 31-én érkezett Győr alá, Dámád Ibrahim pedig 1596. szeptember 20-a körül kezdte vívni Egert. Maga Fázil Ahmed 1663-ban augusztus 16-án érkezett Érsekújvár alá. Szentgotthárd után tehát a nagyvezír mindenképpen időben volt, augusztus a célterületen végzett hadműveletek kezdetének számított. A dél-dunántúli kerülő az időtényező tekintetben tehát nem járt végzetes következményekkel a török seregre nézve.

Annál inkább rombolta a muszlim sereg morálját és fizikai állapotát – és végső soron ez volt az, ami döntő tényezővé vált. Zrínyi Miklós kíméletlen, következetes stratégiája Kanizsa ellenében furcsa gyümölcsöt hozott. Eltérítette a nagyvezírt eredeti útvonalától, nehezen megoldható ellátási problémák elé állította, s végül tarthatatlan helyzetbe kényszerítette. Ezzel megakadályozta, hogy közvetlen és jól előkészített támadás induljon Pozsony, Győr vagy akár Bécs ellen. Fázil Ahmed hadjárata kisiklott. A hadjárat méreteihez képest szinte semmilyen eredménnyel nem járt, török szempontból egyetlen haszna Kanizsa térségének a konszolidálása volt, miközben északon értékes területek veszttek el. Úgy is fogalmazhatunk, hogy amikor Zrínyi „magára húzta” a török főereget, akkor megmentette az országot: a nagyvezír nem verhetette tovább azt az éket, amelyet Érsekújvárnál a Magyar Királyság területébe már beleütött. De Zrínyi nagy árat fizetett: óriási szenvedést zúdított Nyugat-Magyarországra, és dédelgetett tervétől, Kanizsa elfoglalásától messzebb került, mint valaha. Paradox módon valószínűleg mégis ezzel mentette meg Magyarországot a teljes felaprózódástól és pusztulástól.